

ქართლის (იბერიის) სამეფო და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ზღვისპირეთი (ძვ.წ. III-ახ.წ. VI სს.)

თამარ ხოზობაშვილი, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

XX

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიული პროვინციის, გურიის პოლიტიკურ-ეკონომიკური პროცესების კვლევისას გასათვალისწინებელია ის წინაპირობები, რომელიც ახასიათებდა ამ რეგიონს შორეულ წარსულში. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე გამოვლენილია ათეულობით ბრინჯაოს “კოლხური” ნივთებითა და ზოდებით შედგენილი განძები [1, გვ.10-131]. როგორც ცნობილია, ეს განძები, ძირითადად, სატრანზიტო გზების სიახლოვესაა მიწაში დაფლული და იმდროინდელი საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვან ეკონომიკურ საფუძველს წარმოადგენდა.

არსებობს მოსაზრება, რომ განძები, განძებში დადასტურებული იარაღ-სამკაული და ზოდები გარკვეულწილად სამონეტო მიმოქცევის ფუნქციასაც ასრულებდა [2, გვ.109-115]. ეს, ჩვენი აზრით, ბუნებრივია, თუ გავიხსენებთ, რომ გურიის მთიან ზოლში სპილენძის საბადოებია ცნობილი, რომლებსაც ჩვენი წინაპრები ადრებრინჯაოს ხანიდან ამუშავებდნენ, ბრინჯაოს ზოდებად ასხამდნენ, ჩამოჰქონდათ ბარში და სხვადასხვა დანიშნულების იარაღს ამზადებდნენ.

ძვ.წ. X-VIII სს. ბრინჯაოს რკინის მეტალურგია ენაცვლება. სწორედ ამ ეპოქას ეკუთვნის დიუნური ნამოსახლარები მდ. ნატანებისა და მდ. სუფსის ორმდინარეთის ზღვის სანაპირო ზოლში. იქვეა ურეკის სამაროვანიც, სადაც ქონების დაგროვებისა და სოციალურად დაწინაურების ნიშნები რეალურად ჩანს [3, გვ.6-28].

შედარებით გვიან, ადრეანტიკურ (ძვ.წ. VI-IV სს.), ელინისტურ (IV-I სს.) და გვიანანტიკურ (I-IV სს.) ხანაში სამონეტო მიმოქცევა სახეზეა. ზემოაღნიშნულის დასტურია კოლხეთში შემთხვევით აღმოჩენილი ამ ეპოქის “კოლხური” და უცხოური მონეტების განძები [5, გვ.80,81].

მათგან განსაკუთრებული ადგილი სინოპურ (ადრეული-ძვ.წ. VI ს, გვიანდელი – ძვ.წ. III ს.) მონეტებს უკავია. ფიჭვნარსა და მიმდებარე ტერიტორიაზე მიკვლეული სინოპური მონეტების განძები და შემთხვევითი მონაპოვარი პირდაპირ მიგვანიშნებს

იმაზე, რომ შავი ზღვის ურეკ-ქობულეთ-ბათუმის სანაპირო სინოპეს ზეგავლენის ქვეშაა მოქცეული [5, გვ. 82]. უფრო მეტიც, კოლხური ვერცხლის ნახევარდრაქმებით წარმოდგენილ განძებში, მხოლოდ მცირე აზიური (ქიზიკოსი, ლიღია, კარია, სინოპე) უცხოური მონეტებია დადასტურებული “რაც შეურყეველი საბუთია იმის დასამტკიცებლად, რომ ადრეანტიკურ ხანაში (ძვ.წ. VI-IV სს.) იბერია ლაზიკის საგარეო პოლიტიკურ-ეკონომიკური ორიენტაცია, ძირითადად, სწორედ მცირე აზიისკენაა მიმართული [5, გვ.83].

შედარებით მოგვიანო ელინისტურ და ადრებიზანტიკურ ხანაში ივარაუდება, რომ სინოპური მონეტები ამ რეგიონში სინოპეს მიერ დაარსებულ ტრაპეზუნტიდან შემოდიოდა (6, გვ.52; 5, გვ.83). ზემოაღნიშნულს, მკვლევრები, ამ რეგიონებს შორის არსებული მჭიდრო ურთიერთობით ხსნიან (5, გვ. 83).

გასათვალისწინებელია ისტორიულ-პოლიტიკური და ეკონომიკური რეალიები, რომლებიც ძვ.წ. III საუკუნის დასაწყისიდან მაინც ასახული უნდა იყოს დასახლებულ ტერიტორიაზე, იქ სადაც ფარნავაზ მეფიდან მოყოლებული, ტრადიციისამებრ, იბერიის სამეფოს ერთ-ერთი ოლქი – საპიტიახშო, შემდგომში საერისთავო იგულისხმებოდა. არიანეც ფარსმანის (II ს.) სამეფოს შემადგენელ ნაწილად შავი ზღვის სანაპიროზე ძიდრიტების საცხოვრისად მოიაზრებს [7, გვ.22].

მეფე ვახტანგ გორგასლის დროსაც, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ერთი ნაწილი, ზღვის სანაპიროს ჩათვლით, ქართლის (იბერიის) შემადგენელია [8, გვ.174-176].

იგივე ტრადიცია დასტურდება შემდგომშიც... მანამ სანამ XVI ს-ის ავბედობის ჟამის ზარმა არ დაჰკრა... ასე რომ ძვ.წ. III საუკუნიდან კოლხეთ-ლაზიკეს კავშირურობა გარე სამყაროსთან იბერიის (ქართლის) სამეფოს ფაქტორის გათვალისწინების გარეშე შეუძლებელია.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, როდესაც საუბარია იმდროინდელი კოლხეთის პოლიტიკური, სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობის შესახებ ცი-

ვილიზებულ სამყაროსთან [5, გვ. 86], იქვე გათვალისწინებული უნდა იყოს იმდროინდელი იბერიის სამეფოს ინტერესები და მისი როლი.

ბუნებრივია, იბერიის სამეფო, რომელსაც სახელმწიფოებრიობის ჩამოყალიბებისთანავე ზღვაზე გასასვლელი გააჩნდა, მერკანტელური ინტერესების გამო, საერისთაოს მეშვეობით, აქტიურად ჩაერეოდა ზღვისპირეთის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ურთიერთობებში. მეტიც, ადვილი დასაშვებია, რომ კოლხეთი, ხოლო შემდგომში ეგრის-ლაზიკე მნიშვნელოვანი ზეგავლენის ქვეშაც მოექცა.

ჩვენი აზრით, ფაქტიურად, ამ დროიდან ივარაუდება საერთო ქართველური სახელმწიფოებრიობის შესახებ აზრის გაჩენა და მისი რეალიზებისათვის მრავალსაუკუნოვანი ბრძოლა.

ძლიერი პოლიტიკური სისტემის საპიტიანშო-საერისთაოს ჩამოყალიბების პირობებში, საკვებით კანონზომიერია, შეიქმნებოდა ხელსაყრელი ბუნებრივი პირობები (იბერიასთან დამაკავშირებელი ნავსადგურები, სავაჭრო და სატრანზიტო გზები).

ისტორიული აღმასვლის თვალსაზრისით, განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანი ჩანს ახ.წ. II-III საუკუნეების სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ზღვის სანაპირო ზოლი.

ფარსმან ქველის სიძლიერის შესახებ არსებული ინფორმაცია და ჭოროხ-რიონის ზღვისპირეთში მიკვლეული უნიკალური არქეოლოგიური ძეგლები, ამ რეგიონის ეკონომიკურ აღმასვლაზე მიგვანიშნებენ.

ამკარაა, რომ მხოლოდ მიწათმოქმედება (მევენახეობა, მეხილეობა), მესაქონლეობა და მეთევზეობა-მეფუტკრეობა ვერ იქნებოდა აღმავლობის კატალიზატორი.

სახელმწიფოს კონტროლს დაქვემდებარებული მეტალური რკინის, მაგნეტიტური ქვიშის, აგრეთვე ოქროს საბადოების მოძიება და დამუშავება, ე.წ. “კუპრის” ამოღება სამკურნალო და საწარმოო დანიშნულებისათვის, წარმოებული პროდუქტისათვის სასაქონლო სახის მიცემა, მდინარეებზე (სუფსა, ნატანები და სხვ.) მოხერხებული ნავსადგურების მშენებლობა, სატრანზიტო გზების დაცვა და მათ სიახლოვეს ქალაქების ან ქალაქური ტიპის (მოედანი, ციხისძირი, ვაშნარი, ოზურგეთი და სხვ.) დასახლებების შექმნა! აი, ის მძლავრი მამოძრავებელი ძალა, რომლის გარეშეც იბერია-ქართლის ქვეყნის სრულყოფილი განვითარება ვერ

მოხერხდებოდა.

ბუნებრივია ისმის კითხვა, რა ურთიერთობა უნდა ჰქონოდათ კოლხეთ-ეგრისსა და იბერიას ზღვის სანაპიროზე ქრისტეს შემდგომ პირველ საუკუნეებში?

კოლხეთ-ეგრისსა და იბერიის მჭიდრო კავშირებზე მიგვანიშნებს ფარნავაზ-ქუჯიდან მოყოლებული, ის სამხედრო-პოლიტიკური და ეკონომიკური ურთიერთობები, რომლებიც ინფორმაციის სახით ჟონავს ჟამთააღმწერელთა ხელნაწერებში, თუმცა ის რად ღირს, რომ ისტორიული ტრადიციისამებრ, ანდრია პირველწოდებულმა და მისმა თანამოაზრეებმა ყოველგვარი შეფერხების გარეშე კეთილად მოიარეს ეს რეგიონი.

ეპიფანე კონსტანტინოპოლელი თავის ნაშრომში, რომლის მხოლოდ რამდენიმე ნაწყვეტმა მოაღწია ჩვენამდე, აღნიშნავდა “სულიწმინდის მოფენის შემდეგ . . . მოიარეს ქალაქები, იქადაგეს და სასწაულები მოახდინეს და ჩავიდნენ იბერიაში და ფაზისში, ხოლო რამდენიმე დღის შემდეგ სუსანიაში” [9, გვ.115].

ასე, რომ ფაქტიურად, რა ურთიერთობაც არ უნდა ჰქონოდათ იბერიისა და ეგრისის ხელისუფალთ, ქვეყნების ტერიტორიაზე გამავალი სატრანზიტო გზები სრული დატვირთვით ფუნქციონირებდნენ და წარმოადგენდნენ ე.წ. აბრეშუმის მაგისტრალური გზის შენაკადებს [10, გვ.382,383].

გურიაში აღმოჩენილი ანტიკური ხანის კოლხური მონეტების განძები ზემოაღნიშნულ მოსაზრებას ხორცს ასხამს. იქვე, ციხისძირის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი I-VI სს. მონეტების შესწავლაც გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის ამ რეგიონში პოლიტიკურ, ასევე სავაჭრო-ეკონომიკურ კავშირებზე, რომელიც გააჩნდათ იქ მცხოვრებლებს შიდა თუ გარე სამყაროსთან [11, გვ.98-99].

როგორც კვლევებით დასტურდება, ძირითადად, I-III სს. გაბატონებულია კესარიული დრაქმები, ხოლო ანტონინიანები – III ს. იჩენენ თავს; III ს. მიწურულსა და IV ს. პირველ ნახევარში მხოლოდ სპილენძის მონეტებია გავრცელებული. შედარებით გვიან, ბიზანტიის მზარდი ზეგავლენიდან გამომდინარე, VI ს. იწყება “კონსტანტინოპოლში მოჭრილი სპილენძის მონეტების მოზღვაკება” [11, გვ.102,103; დაწვრ. იხ.12, გვ.94,95].

რეგიონის პოლიტიკურ-ეკონომიკური კვლევის თვალსაზრისით, არანაკლებ საყურადღებოა სოფ. ჩიბათში აღმოჩენილი, VI-VII სს. მიჯნით დათარიღე-

ბული ბიზანტიური მონეტების განძი.

Tamar Khokhobashvili

ამრიგად, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ძვ.წ. III – ახ.წ. VI სს. ქართლის სამეფო, ფლობდა რა სამხრეთ-დასავლეთ ზღვისპირეთს, ერთი მხრივ, აკონტროლებდა კოლხეთ-ლაზიკას, ხოლო მეორე მხრივ, რომთან და შემდგომში სპარსეთ-ბიზანტიასთან, თავისი ინტერესებიდან გამომდინარე დამოუკიდებელ სამხარეო პოლიტიკას აწარმოებდა.

THE KINGDOM OF KARTLI (IBERIA) AND THE SOUTHWESTERN LITTORAL OF GEORGIA (3RD C. BC-4TH C. AD)

SUMMARY

In the study of the political-economic processes of the historical province of southwestern Georgia, Guria, the preconditions characteristic of this region in the remote past should be taken into account.

The historical-political and economic realia should be considered which must have been reflected at least from the beginning of the 3rd century BC on the mentioned territory, where, beginning from the period of King Parnavaz, according to the tradition, one of the districts of the Kingdom of Iberia – a *sapitiakhsho*, later on – a *saeristavo* (principality) was implied. Arrian too conceptualizes as a constituent part of Parsman's (2nd c.) Kingdom the home of the Zidrites on the Black Sea littoral.

Proceeding from the above-mentioned, when speaking about the political, trade and economic relations of Colchis of that time with the civilized world, the interests and role of the Kingdom of Iberia of that period should also be taken into account.

Naturally, the Kingdom of Iberia, which from the formation of statehood had an outlet to the sea, due to mercantile interests, by means of the *saeristavo*, must have interfered actively in the political and economic relations of the littoral. Furthermore, it is most likely that Colchis, and later on Egrisi-Lazica fell under significant influence.

Thus, it may be assumed that in the 3rd c. BC-4th c. AD the Kingdom of Kartli, which owned the southwestern littoral, on the one hand, controlled Colchis-Lazica, and, on the other one, proceeding from its own interests, carried out an independent regional policy with Rome, and then with Persia-Byzantium.

ლიტერატურა:

1. ქორიძე დ. კოლხური კულტურის ისტორი-ისათვის. თბ., 1965.
2. Лорткипанидзе Г. Колхида в VI-II вв. до н.э., Тб. 1978.
3. მიქელაძე თ. კოლხეთის ადრერკინის ხანის სამაროვნები. თბ., 1979.
4. დუნდუა გ. გურიის ნუმიზმატიკური მასალა. გურია I, თბ. 1996.
5. დუნდუა გ. ანტიკური ხანის უცხოური მონეტების განძი კოლხეთიდან (ძვ.წ. VI-IV სს.). გურია III, თბ., 1967.
6. Голенко К. Денежное обращение Колхиды в римское время. Ленинград, 1966.
7. არიანე ფ. მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო. თბ., 1961.
8. ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა. ქართლის ცხოვრება, IV, თბ., 1973.
9. გეორგიკა, VII, ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ. თბ., 1967.
10. ლორთქიფანიძე ოთ. ქართული ცივილიზაციის სათავეებთან. თბ., 2002.
11. ინაიშვილი ნ. ციხისძირის ახ.წ. I-IV სს. არქეოლოგიური ძეგლები, თბ., 1993.
12. დუნდუა გ. აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი გვიანანტიკურ-ადრეობიზანტიურ ხანაში ბიჭვინთის ნუმიზმატიკური მასალების ფონზე. გურია, III, თბ., 2001.